

TURAN AKINCI İSYAN

31 Mart Ayaklanması
ve Hareket Ordusu

Remzi Kitabevi

TURAN AKINCI 1952’de İstanbul’da doğdu. Yeniköy İlkokulu sonrasında 1971 yılında İstanbul Erkek Lisesi’nden mezun oldu. 1977’de DGSA Mimarlık Fakültesi’nden yüksek mimar diploması aldı. 1978 yılında Almanya’da doktora yaparken tarihi çevre koruması üzerine çalışmalarda bulundu.

35 yıl kurucusu olduğu sanayi kurumlarında görev yaptı. Emekli olduktan sonra İstanbul’da 2000 Osmanlı yapısının tanıtıldığı www.tas-istanbul.com internet sayfası ile büyük kitlelere ulaştı. Tanzimat sonrası Osmanlı liman kentleri üstüne çalışmaktadır. Yazarın *Osmanlı’da Selanik* (2017). *Suikast* (2017) *Sürgün* (2018) ve *Beyoğlu* (2018) adlı kitapları vardır.

TURAN AKINCI

İSYAN

*31 Mart Ayaklanması ve
Hareket Ordusu*

Remzi Kitabevi

İSYAN / Turan Akıncı

© Remzi Kitabevi, 2018

Her hakkı saklıdır.
Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılmaz.

Editör: Mecit Demir
Kapak tasarımı: Ömer Erduran
Arka kapak fotoğrafı: Hareket Ordusu öncüleri Yıldız Sarayı'nda

ISBN 978-975-14-1880-7

BİRİNCİ BASIM: Aralık 2018

Kitabın basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika No: 10705
Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi
4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul
Sertifika No: 12068 / Tel (212) 629 0615

Cilt: Çifçi Mücellit, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi
5. Cad. No: 24-25 Bağcılar-İstanbul
Tel (212) 629 4783

İÇİNDEKİLER

Giriş, 7

I.

Meşrutiyet Sonrası Osmanlı Devleti, 9

II.

İsyanda Dış Güçler, 47

III.

İsyanda İrticanın Rolü, 65

IV.

İsyana Giden Olaylar, 87

V.

İsyana Başlıyor, 131

VI.

Hareket Ordusu, 163

VII.

İsyana Sonrası, 239

VIII.

Sonuç, 245

Kaynakça, 289

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, 24 Temmuz 1908 günü II. Meşrutiyet'i ilan etti. Bu karar ile ülke Mebusan Meclisi'ne dayalı meşrutiyet sistemi ile yönetilmeye başlandı. Sultan II. Abdülhamit'in 33 yıllık istibdat rejiminden sonra ortaya bir hürriyet dönemi çıktı. Aydınlar ve eğitilmiş kesim, bu hürriyet ortamının ülkenin birçok sorununu çözeceğine inanıyordu. Eğitim seviyesi düşük ya da hiç olmayanlar ise meşrutiyetin neye yaradığını ve kendilerine ne gibi imkânlar getireceğini bilmiyordu.

Meşrutiyet döneminde, 31 Mart İsyanı'na kadar olan 8.5 aylık sürede, dört ayrı hükümet görevde bulundu. Bu dönemde, birçok sorunlu olay yaşandı ve sonunda ülkede şeriat isteyen bir isyan başladı. Manidar bir tesadüf olarak, toplumun çok farklı kesimleri aynı gün ve aynı saatte farklı yerlerden gelerek isyana katıldılar. Bir merkezden planlanmış olan bu isyan, 13 Nisan 1909 günü yaşandı. Dönem takvimine göre, 31 Mart günü yaşandığı için Osmanlı tarihine bu isimle geçti.

Tanzimat döneminde, toplumda kökleri daha eskiye uzanan bir ayrışma su yüzüne çıktı. Avrupa ülkeleri, 1789 yılından itibaren sanayileşme ile beraber ilerlemeye başladılar. Osmanlı toplumunun eğitilmiş kesimi çareyi Batılılaşma ve çağdaşlaşmada görürken, eğitimsiz kesim kurtuluşu dine dönmekte buluyordu.

Osmanlı Devleti'nde meşrutiyetin ilan edilmesi, o dönem için çok önemli bir gelişmeydi. Osmanlı'da yaşanan bu demokratik atılım, ülkenin gelişmesi ve halkın refahı için büyük bir adımdı. Demokrasideki bu adım, üretime yansıtılabilse, Os-

manlı tekrar güçlü bir devlet haline gelecekti. Bu başarı; Mısır, Hindistan ve Pakistan gibi sömürgeleri olan İngiltere için son derece rahatsız edici bir örnek oluşturdu. İngiltere, meşrutiyeti kuran ve Türkçülük fikrini öneren İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni kendi çıkarlarına bir tehdit olarak görüyordu.

İngiltere, İstanbul'daki elçiliğinin kontrolündeki yandaşları vasıtasıyla önce meşrutiyeti ortadan kaldırmayı hedefledi. Bu hedefin gerçekleştirilmemesi durumunda ise sadaret makamına Kıbrıslı Kâmil Paşa ve meclis başkanlığına Avlonyalı Kemal Bey'in getirilmesi için bir isyan planladı. İngiltere, meşrutiyet gelişiminin dışında kalan kitleleri, ordudan atılan alaylı subayları, sürgünden dönen ve iş bulamayan memurları, askere gitmemek için direnen medrese talebelerini el altından örgütledi. Sultan II. Abdülhamit döneminde bütçeleri kesilen ve toplumda itibar kaybetmiş olan medrese hocaları ve ilmiye sınıfını da isyana sürükledi. Önce asker içinde başlayan isyan "Şariat isteriz" nidaları ile medrese hocalarının yönetimine geçti.

Planlayıcılar ortadan çekilince, isyan, cahil er ve erbaşlar ile ayaktakımına kaldı ve İstanbul'da bir katliam yaşandı. Sokaklarda yaşanan cinayetler, tecavüzler, yağmalar ve sokak terörü on iki gün sürdü.

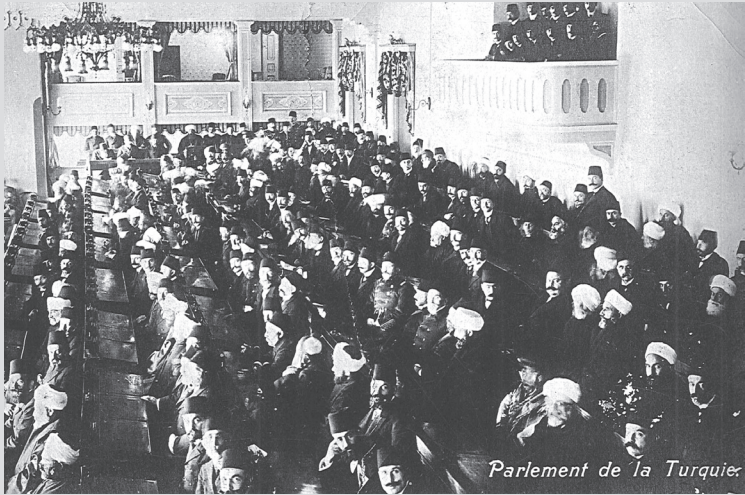
31 Mart İsyanı'na hükümetin seyirci kalması üzerine Selanik III. Ordu'ya bağlı redif tümenleri İstanbul'a meşrutiyet düzenini korumak için gittiler. Bu güç, sonunda 40 bin kişiye ulaşan Hareket Ordusu haline geldi. İstanbul'a ulaşan ordu, isyancı güçleri adalet önüne çıkardı.

13 Nisan 1909 Salı günü başlayan ayaklanma 27 Nisan 1909 Salı günü Sultan II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesiyle son buldu.

**MEŞRUTİYET SONRASI
OSMANLI DEVLETİ**

1908 Seçimleri için oy sandığı (Galatasaray Lisesi)

Osmanlı Mebusan Meclisi

II. MEŞRUTİYET İLAN EDİLDİ (24 Temmuz 1908)

Yeni hükümeti kurma görevi 23 Temmuz 1908 günü Mehmet Sait Paşa'ya verildi. Ertesi gün bakanlar kurulu ilk icraat olarak meşrutiyetin ilanına karar verdi. Bu karar, 33 yıllık istibdat devrini sona erdiren bir gelişmeydi. Halk daha meşrutiyetin ne olduğunu ve ne getirip ne götürdüğünü anlamamıştı. Ülkede İttihat ve Terakki'nin baskısı hissediliyordu. Daha seçimlere dört ay vardı ve bu ara dönemde ülkeyi eski dönemin devlet adamları ile paşaları yöneteceklerdi.

Eski düzenin devlet adamları ile Selanik'ten gelen genç subayların arasında sorun çıkacağı belliydi. İttihatçılar 25 – 35 yaşlarında taşrada yaşayan genç subaylardı ve bu gençler hürriyetin ilanı için çok önemli bir iş yapmışlardı ama devlet tecrübeleri yoktu. İstanbul'daki devlet yapısını hiç tanımıyorlardı. Bazı sivri söylemlerin ve uygulamaların ilerde ne tür sorunlara sebep olacağını düşünemiyorlardı. İttihatçılar, konuların derinliğini bilmeden anlamadan her şeye karışmaya başladılar. Bazı kararlarda etkin olmak istiyorlardı ama devlet düzeni başka türlü işliyordu. İstanbul'da dengeler çok değişikti ve bürokrasideki alışkanlıklar hemen değişmezdi. Mehmet Sait Paşa, sadrazamlık makamına geldikten 13 gün sonra bu işi İttihatçılarla yürütemeyeceğini gördü. Paşa, 23 Temmuz 1908 günü hükümeti kurdu ve 4 Ağustos 1908 günü istifa etti. İstifanın sebebi anlaşmazlıktı zira iki taraf da farklı dünyalarda yaşıyordu.

Sait Paşa'nın istifa etmesinin sebeplerinden biri de padişaha güvenmemesiydi. Meşrutiyet konusu Sultan II. Abdülhamit'in

içine sinmemişti ve yeni rejimi zorda kalıp kabul etmişti. Paşa, ‘Zat-ı şahane’yi çok iyi tanıdığı için onun bir süre sonra bu oyunu bozacağını biliyordu. 33 yıllık Abdülhamit döneminin önemli bir süresinde Sait Paşa sadrazamlık görevini yürütmüştü. İttihat ve Terakki’nin meşrutiyet anlayışı ile paşanın alıştığı düzen örtüşmezdi. Sait Paşa’nın istifa sebeplerinden biri de Harbiye ve Bahriye nazırlarının anayasaya aykırı olarak padişah tarafından atanmasıydı. Birçok neden üst üste gelince paşa 4 Ağustos 1908 günü sadrazamlıktan istifa etti.⁽¹⁾

MEŞRUTİYET SONRASI GENEL DURUM

II. Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle ülkede demokrasiye yeni bir adım atıldı. Siyasi baskılar, gazetelerde sansür, kişilerin takip edilmesi, fişlenmesi ortadan kalktı ve ülke rahat bir nefes aldı. Osmanlı aydınları, hürriyetin ve özgürlüğün birçok şeyi değiştireceğini sanıyorlardı. Halkın kırsaldaki kesimi zaten istibdadı yaşamamıştı ve dolayısıyla meşrutiyetten de bir beklentisi yoktu. Aslında meşrutiyetin ilanı ile sadece kanunlar değişiyordu. Asırlardır var olan düşünce yapısı ve alışılmış geleneklerin değişmesi için çok seneler gerekiyordu.⁽²⁾ Ülkede çeşitli etnik unsurlar vardı ve hukuk önünde herkes eşit vatandaştı. Buna rağmen devletin işleyişinde daima Müslüman Türkler öncelikliydi çünkü devleti kuran ve savaşlarda kanını dökenler Anadolu menşeli Türklerdi.⁽³⁾

Osmanlı Devleti, meşrutiyet ile bir değişim dönemine girmeliydi, zira devlet düzeni çok bozulmuştu. Osmanlı maliyesindeki

(1) Hüseyin Cahit Yalçın, *Meşrutiyet Hatıraları*, Fikir Hareketleri, İstanbul, 1935, s. 277.

(2) Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasi Partiler*, İstanbul, 1952, Doğan Kardeş Basımevi, Cilt 1 s. 3.

(3) Hüseyin Cahit Yalçın, *Tanin*, 15 Kasım 1908.

israf sona ermek zorundaydı, ülkenin gelir kaynakları azalmıştı. Gelen gelirlerin büyük kısmı da Düyun-u Umumiye'ye gidiyordu. Yönetimdeki devlet adamları, paşalar ve saray erkânı yaptıkları yolsuzluklar ile çok büyük servet sahibi olmuşlardı. Meşrutiyet ile beraber sansür kalktı ve bu yolsuzluklar gazetelere manşet olmaya başladı. Bu tür haberler halkın alışkın olduğu konular değildi ve halk galeyana gelip sokağa döküldü. Yolsuzlukları ile ünlü Yıldız Sarayı'nın paşalarından hesap soruldu. Başkâtip Tahsin Paşa, Serasker Rıza Paşa, Başmabeynci Ragıp Sarıca, Askeri Okullar Komutanı Zeki Paşa, Ebulhüda Efendi, Bahriye Nazırı Hasan Rami Paşa tutuklanırken Mabeynci Arap İzzet Paşa ve Tarım Bakanı Melhame yurtdışına kaçtı.⁽⁴⁾

Padişah, Şeyhülislam'a anayasadan ayrılmayacağına dair yemin etti. 1 Ağustos 1908 günü saltanat bir hattı hümayun yayımladı ve bu bildiri ile anayasanın esasları belirlendi. Bu düzenleme sırasında Sultan II. Abdülhamit kendisinde olmayan bir yetkiyi hattı hümayuna dahil etti. Harbiye ve Bahriye nazırlarının tayin yetkisini üstüne aldı. Anayasaya göre padişahın böyle bir yetkisi yoktu ama yeni sadrazam padişaha direnemedi.⁽⁵⁾

28 Temmuz 1908 günü bakanlar kurulu kararıyla istibdat devrinde siyasi ceza almış kişilere af getirildi.⁽⁶⁾ Devlet memurları meşrutiyet gerekçesiyle büyük bir zam bekliyorlardı ama bırakın yeni zammı memurluk düzenine yeni uygulamalar getirdi. Çalışma düzenine belli kurallar kondu, devlet memurları artık görevlerine zamanında gelip, zamanında çıkacaklardı ve işe gelmeyen memurların da görevine son verilecekti. Okuma yazma bilmeyen birçok devlet memuru vardı ve artık memur ol-

(4) *İkdam*, 27 Ağustos 1908, Sayı 5121.

(5) Recai Okandan, *Amme Hukukumuzun Ana Hatları*, İ.Ü. Yayınları, İstanbul, 1957, C. 1, s. 363.

(6) *İkdam*, 28, 31 Temmuz 1908, Sayı 5091, 5094.

mak için mektep mezunu olmak gerekliydi. Devlette ayrıca çok fazla sayıda memur vardı.

Devlet memurları üç ayda bir maaş alabilirken Yıldız Sarayı ile ilişkili hatırlı kişiler çok büyük gelirlere sahiptiler. Geçmişte Harbiye Mektebi'nde paşa ve bakan çocukları için zâdegân sınıfı uygulaması vardı ve o da kaldırıldı. Ebulhüda'nın 15 yaşındaki torunu gümrük müfettişi gözüktüyor ve oldukça büyük maaş alıyordu. Paşa ve bakan çocukları küçük yaşta önemli askeri rütbeler almışlar ve rütbelerinin gereği de maaş alıyorlardı. 31 Mart İsyanı'nı hazırlayanlardan Kâmilpaşazade Sait Paşa hayatında sandala dahi binmeden amiral rütbesine yükselmişti. Hatır gönül eseri olan nispetsiz maaş uygulamaları kaldırıldı. Yüksek mevkide olanlara birçok haksız yan ödemeler yapıldığı ortaya çıktı. Devletin harcaması çok fazlaydı, bunun için devlet bütçesi harcamaları dört milyondan üç milyona indirildi. Maliye bütçe harcamaları incelenince de çok büyük yolsuzluklar ortaya çıktı. Bakanların, paşaların ve hatırlı kişilerin uzun süredir mal ve mülkleri için vergi ödemedikleri anlaşıldı.

KÂMİL PAŞA HÜKÜMETİ KURULUYOR (5 Ağustos 1908)

4 Ağustos 1908 günü Mehmet Sait Paşa hükümeti istifa ederek yeni hükümeti kurma görevi Kâmil Paşa'ya verildi. Bakanlar kurulu 5 Ağustos 1908 günü yemin edip göreve başladı. Bakanların isimlendirilmesi konusunda Kâmil Paşa ile cemiyet arasında sorunlar çıktı. Bakanların seçimi için Mehmet Talat Bey ve Binbaşı Cemal Bey, Sadrazam Kâmil Paşa'nın konağına gittiler. Paşa gelenleri uzun süre belettikten sonra kabul etti, gelenlere soğuk davrandı ve sorularına cevap bile vermedi.⁽⁷⁾ Daha

(7) Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. 2, Türk Tarih Kurumu,

ilk günlerde sorunlar yaşanacağı ortaya çıkmıştı. Cemiyet mensupları bir süre önce Sultan Abdülhamit'i ziyaret etmiş ve padişah tarafından çok sıcak karşılanmışlardı. İttihatçılar bir devrim yapmışlardı ama üyeleri çok genç ve tecrübesiz subaylardan meydana geliyordu. Cemiyet üyeleri arasında devlet tecrübesi olup da bakanlar kurulunda görev alabilecek kimse yoktu. Sonuç olarak Osmanlı'nın eski devlet adamları göreve devam ediyorlardı ve cemiyetçileri de çaylak olarak görüyorlardı.⁽⁸⁾

Geçmiş dönemdeki yolsuzluklar halkta kötü bir etki bırakmıştı. Devlette kesin olarak ıslahat yapılmalıydı ve devlet memuru sayısı da çok fazlaydı. Vergi toplama düzeni de yenilenmeliydi. Yabancı devletler ile olan ticaret anlaşmaları yeniden yapılmalıydı. Devletin masrafı çok fazlaydı ve bu masraf artık ödenemiyordu.

6 Ağustos 1908 günü Kâmil Paşa iktidara gelince ilk icraatlarından biri adı yolsuzluklara karışmış olan eski dönem paşaları ve saray erkânını tutuklatmak oldu. Halk, sokaklarda bu paşalara hakaret edip protesto etti. Kâmil Paşa'nın bu kadar cüretkâr olabileceğine kimse inanmıyordu. Günün gazeteleri "*Hainler tevkif edildi*" şeklinde manşet attı. Tutuklananlar:

"Serasker Rıza Paşa, Tophane Müşiri Zeki Paşa, Dahiliye Nazırı Memduh Paşa, Bahriye Nazırı Hasan Rami Paşa, Yıldız Sarayı Başkâtibi Tahsin Paşa, Başmabeynci Ragıp Sarıca Paşa, İstanbul Belediye Başkanı Reşit Paşa, Başibrikçi Kâmil Bey, Ebulhüda Efendi, Basurcu Seyit Agâh Paşa, Arap İzzet Paşa'nın yardımcısı Tevfik Bey."⁽⁹⁾

Ankara, s. 204.

(8) Mahmut Kemal İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1940, s. 1396.

(9) Kâzım Karabekir, *İttihat ve Terakki*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 248.

Kâmil Paşa'nın sadrazamlık makamına gelmesinden halk memnundu çünkü onun her sadarete gelişinde ekmek fiyatları düşerdi. Ülkedeki karışıklıklar ekonomide hemen etkisini gösterdi. Bu gelişmeler sonrası borsada büyük bir sarsıntı yaşandı. Hükümet göreve başlayınca, maliye hazinesinin boş olduğunu gördü. Bankalardan yeni kredi bulma imkânı da zordu. İstanbul'daki askere ekmek dahi verilemiyordu. Asayişin sağlanması için süratle İstanbul'daki askerin, jandarmanın ve polis karnının doyurulması gerekiyordu. Edirne'deki II. Ordu'ya ekmek ve erzak temin edenlere para ödenmemişti. Bunun için II. Ordu'nun erzak ve ekmeği de kesilmişti. Maliye Bakanı Ziya Paşa, Osmanlı Bankası Müdürü Oyvano'ya başvurdu. Şahsi ağırlığını koyup beş yüz bin liralık bir avans kredi buldu ve bu para aynı gün bitti. Yeni hükümetin en büyük sorunu para bulmaktı. Günlük çarkın dönmesi için para lazımdı. Özellikle köylere, kazalardan hiçbir şekilde vergi tahsilatı yapılamıyordu. Köylere giden vergi memurları sopayla kovalanıyordu.

Kâmil Paşa, kasım ayında yapılan seçim sonuçlarında İttihat ve Terakki'nin beklediğinin üzerinde oy aldığını görünce cemiyete karşı bir adım attı ve İttihatçılar tarafından istenen iki kişiyi bakan yaptı. 30 Kasım 1908 günü bir kabine değişikliği onaylandı. Meclis açıldıktan sonra İttihatçı milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın mecliste bir gensoru verdi ve anayasaya aykırı yapılan işlerin hesabını sordu. Sadrazam Kâmil Paşa ise meclise gitmeden bu gensoru ile ilgili olarak istifa edeceğini açıkladı. İttihatçılar da kendisini düşürme gibi bir niyetleri olmadığını beyan ettiler. Kâmil Paşa da 13 Ocak 1909 günü meclise gelerek gensoruyu cevapladı ve İttihatçıların isteklerine karşı daha çok hassasiyet göstereceğini ihsas etti.⁽¹⁰⁾ İttihat ve Terakki grubu da fire

⁽¹⁰⁾ *Tanin*, 4 Nisan 1909, Sayı 243.

vermeden Kâmil Paşa'ya tam kadro güvenoyu verdi. Bu gelişme sonunda taraflar arasında bir güven ortamı oluştu.

MEŞRUTİYET SONRASI DIŞ GELİŞMELER

İttihatçılar, istibdat düzenini, dış ilişkilerde devletin itibarını yeteri kadar koruyamadığından dolayı eleştiriyorlardı. Kendi dönemlerinde daha iyi bir dış politika yürüteceklerini sanıyorlardı ama hükümette olmak çok farklıydı. Meşrutiyetin ilanından iki ay sonra dış politikada üç büyük sorun yaşandı. Bu gelişmeler olurken İttihatçılar hiçbir şey yapamadan olayları kabul etmek zorunda kaldılar. Ülke kendi iç sorunları ile uğraşırken yabancı ülkeler aralarında anlaşıp bu dönemi kendi çıkarlarına kullandılar.

Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Bulgar Prensi ve Şarki Rumeli Valisi Prens Ferdinand, Tırnova şehrinde Bulgaristan Kralı ilan edildi. Bunu takip eden sürede 12 Ekim 1908 günü Bulgaristan bağımsızlığını ilan etti.⁽¹¹⁾

Olayın ertesi günü Avusturya-Macaristan hükümeti, Berlin Kongresi'nde kendi yönetimine verilmiş ama Osmanlı toprağı olan Bosna Hersek'i kendi topraklarına ilhak ettiğini açıkladı.⁽¹²⁾ Buna karşı Yeni Pazar sancağının işgaline son verecekti ama onu da yapmadı. Bu süreçte Bulgaristan ve Avusturya-Macaristan devletleri birlikte hareket etmişlerdi. Osmanlı Devleti bu konuyu fark etmemişti oysa Bulgar Prensi Ferdinand eylül ayında Viyana'yı ziyaret etmiş ve kral protokolünde ağırlanmıştı.

Üçüncü olay da Girit Adası'ydı. 1897 yılına kadar Osmanlı toprağı olan ada yüzünden Osmanlı-Yunan savaşı çıkmıştı. Os-

(11) Necmettin Alkan, *Selanik İstanbul'a Karşı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 110.

(12) Necmettin Alkan, a.g.e., s. 111

Bir isyanın anatomisi...

31 Mart İsyanı çok yönlü, sürekli tartışılan bir tarihsel vakadır.

Yenileşme karşıtları tarafından kışkırtılan ayaklanmacılar, saltanat merkezi İstanbul'da 14 gün boyunca "şariat isteriz" nidalarıyla bir isyan başlattılar. Meşrutiyetin ilanıya başlayan bu kalkışma can almaya başlayınca Selanik'ten gelen ve Mustafa Kemal Paşa'nın da içinde olduğu 40 bin kişilik Hareket Ordusu'yla bastırıldı. Elebaşılardan çoğu idam edildi.

Sultan Abdülhamit'in tahtan indirilmesiyle sonuçlanan bu olayı, araştırmacı Turan Akıncı gün gün ve tüm yönleriyle aktarıyor.

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-1880-7

9 789751 418807

₺ 30,00